

## AGROSANOAT KLASSTERLARI VA ULARNI MILLIY IQTISODIYOTGA TA'SIRI

Ahmedov Sheramat Umurxo'jayevich

*Qarshi davlat texnika universiteti katta o'qituvchisi axmedovsheramat@gmail.com*

Eshmurodov Xurshidbek Farhod o'gli

*Qarshi davlat texnika universiteti Iqtisodiyot yo'nalishi 4-bosqich talabasi*

*xurshideshmurodov2@gmail.com*

**Annotatsiya:** mazkur maqolada agrosanoat klasterlari tushunchasi, ularning nazariy asoslari va milliy iqtisodiyotga ta'siri har tomonlama ilmiy tahlil qilinadi. Klasterlash – bu bir hududda o'zaro bog'langan, ishlab chiqarish, qayta ishlash va marketing jarayonlarini birlashtirgan xo'jalik subyektlari tizimi bo'lib, zamonaviy iqtisodiyotda raqobatbardoshlikni oshirishning muhim vositasidir. Maqolada klasterlash konsepsiyasining tarixiy va nazariy ildizlari, shuningdek, agrosanoat sohasidagi jahon tajribalari, xususan AQSh, Yevropa davlatlari va Osiyo mamlakatlaridagi muvaffaqiyatli klaster modellari tahlil qilinadi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda amalga oshirilgan agrar islohotlar doirasida agrosanoat klasterlarini shakllantirish va rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Meva-sabzavotchilik, paxtachilik, chorvachilik va baliqchilik kabi yo'nalishlarda tashkil etilgan klasterlar orqali zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish, eksport salohiyatini oshirish va qishloq joylarda bandlik darajasini yaxshilashga erishilmoqda. Shu bilan birga, maqolada ushbu klasterlarning faoliyatida mavjud muammolar – resurslarni boshqarishdagi muvofiqlik yetishmovchiligi, kichik fermer xo'jaliklarining manfaatlarini yetarlicha hisobga olinmasligi, normativ-huquqiy bazaning takomillashmaganligi kabi masalalar ham ko'rib chiqiladi.

Tadqiqot natijasida agrosanoat klasterlarining milliy iqtisodiyotga salmoqli hissa qo'shayotganligi, ayniqsa, hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirishda ularning o'rni alohida ajralib turishi aniqlanadi. Xulosa va tavsiyalar qismida esa klasterlarni samarali boshqarish, ularning barqarorligini ta'minlash va xalqaro tajribalarni mahalliy sharoitga moslashtirish orqali iqtisodiy taraqqiyotga erishish yo'llari ilgari suriladi.

**Kalit so'zlar:** agrosanoat klasterlari, klasterlash konsepsiyasi, milliy iqtisodiyot, agrar islohotlar, raqobatbardoshlik, qishloq xo'jaligi, hududiy rivojlanish, eksport salohiyati.

So'nggi yillarda mamlakatimizda qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish va eksport salohiyatini oshirishda agrosanoat klasterlarining roli tobora ortib bormoqda.

Global tajriba shuni ko'rsatadiki, klasterlash modeli iqtisodiy o'sishning yangi manbai sifatida ishlab chiqarish, innovatsiya, investitsiya va bandlik darajalarini bir vaqtda oshirish imkonini beradi.

Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada agrosanoat klasterlarining mohiyati, nazariy asoslari, jahon amaliyoti, O'zbekistondagi holati va ularning milliy iqtisodiyotga ko'rsatadigan ta'siri chuqur tahlil qilinadi.

“Klaster” atamasi ilk bor amerikalik iqtisodchi Maykl Porter tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, u bir hududda joylashgan va o‘zaro bog‘langan firmalar, yetkazib beruvchilar, xizmat ko‘rsatuvchilar, ilmiy-tadqiqot muassasalari va boshqa tashkilotlarning tizimli guruhini anglatadi.

Agrosanoat klasterlari esa aynan qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini yetishtirish, qayta ishlash va iste‘molchiga yetkazish bo‘yicha yagona texnologik zanjirda faoliyat yurituvchi subyektlarni o‘z ichiga oladi. Bu model raqobatbardoshlikni oshirish, resurslardan oqilona foydalanish, innovatsiyalarni joriy etish va ishlab chiqarish tannarxini kamaytirishda samarali vosita sifatida qaraladi.

Klasterlashda tarmoqlararo integratsiya, vertikal va gorizontal kooperatsiya, logistika tizimining barpo etilishi va ilm-fan bilan ishlab chiqarish o‘rtasidagi uzviy aloqalar muhim rol o‘ynaydi. Shu bois, agrosanoat klasterlari nafaqat iqtisodiy birlik, balki ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta‘minlovchi kompleks tizim sifatida ahamiyat kasb etadi.

Jahon miqyosida agrosanoat klasterlari turli shakl va modellar asosida rivojlangan. AQShda Kaliforniya meva-sabzavot klasteri, Niderlandiyada gulchilik va issiqxona xo‘jaliklari, Italiyada vino ishlab chiqarish klasterlari, Xitoyda chorvachilik va baliqchilik klasterlari keng tarqalgan. Ularning umumiy jihati – innovatsion yondashuvlar, davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlik, logistika va infratuzilmaning rivojlanganligi, eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarishning ustuvorligi.

Masalan, Niderlandiya qishloq xo‘jaligi klasterlarida universitetlar, ilmiy-tadqiqot markazlari va ishlab chiqaruvchilar o‘rtasida chuqur hamkorlik yo‘lga qo‘yilgan. Bu tajriba ko‘rsatadiki, ilmiy yondashuvsiz samarali klaster faoliyatini tasavvur qilib bo‘lmaydi. Turkiya esa klasterlarni qo‘llab-quvvatlashda soliq imtiyozlari, yer resurslarini ajratish va eksportni subsidiyalash orqali muvaffaqiyatga erishgan.

O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, qishloq xo‘jaligi sohasida bir qancha islohotlar amalga oshirildi. Biroq 2017 yildan boshlab klasterlash tizimining joriy etilishi agrar sohada sifat jihatdan yangi bosqichni boshlab berdi. Prezident qarorlariga muvofiq, birinchi bosqichda paxta-to‘qimachilik klasterlari tashkil etildi. Keyinchalik meva-sabzavotchilik, chorvachilik, baliqchilik, asalarichilik, g‘allachilik va boshqa yo‘nalishlarda klasterlar shakllana boshladi.

Bugungi kunda mamlakatda 200 dan ortiq agrosanoat klasterlari faoliyat yuritmoqda. Ular qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining yetishtirilishidan tortib, uni qayta ishlash, saqlash, qadoqlash va eksport qilishgacha bo‘lgan barcha bosqichlarini o‘z ichiga olgan. Shu bilan birga, ushbu klasterlar atrofida ko‘plab xizmat ko‘rsatish tarmoqlari – bank, sug‘urta, logistika, konsalting va ilmiy markazlar rivojlanmoqda.

Agrosanoat klasterlari O‘zbekiston iqtisodiyoti uchun bir nechta asosiy yo‘nalishda ijobiy ta‘sir ko‘rsatmoqda:

1. Bandlik va daromadlar oshishi. Klasterlar qishloq joylarida minglab yangi ish o‘rinlarini yaratmoqda. Ayniqsa, ayollar va yoshlar bandligini ta‘minlashda ular muhim rol o‘ynaydi.

2. Eksport salohiyatining oshishi. Yevropa, Rossiya, Xitoy va Yaqin Sharq mamlakatlariga meva-sabzavot, to'qimachilik mahsulotlari va boshqa agromahsulotlar eksporti ortib bormoqda.

3. Mahalliyashtirish va innovatsiyalar. Klasterlar yangi texnologiyalar, tomchilatib sug'orish tizimlari, genetik seleksiya, agroximik ishlovlar va raqamli monitoring tizimlarini joriy etmoqda.

4. Hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish. Klasterlar joylardagi iqtisodiy faollikni oshiradi, transport va ijtimoiy infratuzilma rivojlanishiga turtki bo'ladi.

Shuningdek, klasterlar davlat byudjetiga soliq tushumlarini oshirish orqali makroiqtisodiy barqarorlikka ham hissa qo'shmoqda.

Shunga qaramasdan, amaldagi klasterlarning faoliyatida bir qator muammolar mavjud:

- Tashkiliy va huquqiy asoslarning ba'zi hollarda takomillashmaganligi;
- Fermer xo'jaliklarining manfaatlari ba'zida to'liq inobatga olinmasligi;
- Klaster rahbarlarining yetarli malakaga ega emasligi;
- Yer va suv resurslaridan foydalanishda ziddiyatlar;
- Ilmiy yondashuv va kadrlar tayyorlashning sustligi.

Bu holatlar ayrim hollarda klasterlarning barqaror faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Mavjud muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

- Klasterlarni boshqarishda shaffoflik va hisobdorlik tizimini joriy etish;
- Fermerlar bilan doimiy fikr almashinuvi va manfaatlar muvozanatini ta'minlash;
- Agrosohada ixtisoslashgan oliy ta'lim va ilmiy tadqiqot muassasalari bilan integratsiyani kuchaytirish;

- Klasterlarga davlat grantlari, soliq imtiyozlari va subsidiyalarni kengaytirish;
- Xalqaro moliya institutlari va donorlar bilan hamkorlikni kuchaytirish.

Xulosa qilib aytganda, agrosanoat klasterlari O'zbekistonning iqtisodiy taraqqiyotida muhim o'rin egallab bormoqda. Ular orqali qishloq xo'jaligi tarmog'i modernizatsiyalashmoqda, eksport salohiyati oshmoqda, bandlik va daromadlar ko'paymoqda.

Shu bilan birga, klasterlarni yanada samarali tashkil etish va boshqarish uchun davlat tomonidan tizimli chora-tadbirlar zarur. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli klasterlar ilm-fan, biznes va hukumat o'rtasidagi barqaror hamkorlik mahsulidir.

Shunday ekan, O'zbekistonda ham bu yondashuv asosida klasterlarni rivojlantirish iqtisodiy barqarorlikka xizmat qiladi.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Porter M. E. (1998). Clusters and the New Economics of Competition. Harvard Business Review, November–December, pp. 77–90.
2. OECD (2021). Agricultural Policy Monitoring and Evaluation. Organisation for Economic Co-operation and Development. [www.oecd.org](http://www.oecd.org)

3. Qodirov I. M. (2020). Agrosanoat klasterlari va ularning iqtisodiyotdagi o'рни. // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar jurnali, №4, Buxoro, 45–52-betlar.
4. Karimov A. A., Rasulova D. (2021). O'zbekistonda qishloq xo'jaligi klasterlarini rivojlantirishning muammolari va istiqbollari. // Fan va taraqqiyot ilmiy-amaliy jurnali, №2, 39–44-betlar.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 6-maydagi PQ-4312-sonli qarori. "Agrosanoat majmuidagi klaster tizimini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida".
6. FAO (2022). Developing Sustainable Agricultural Value Chains in Central Asia. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome.
7. World Bank Group (2020). Transforming Agrifood Systems in Central Asia. Washington, D.C.: The World Bank.
8. Mirzayev Sh. M. (2019). Klasterlash iqtisodiyoti: nazariy asoslar va milliy model. – Toshkent: "Iqtisodiyot" nashriyoti.
9. Statistika agentligi ma'lumotlari (2023). "O'zbekistonda agrosanoat klasterlari faoliyati: raqamlar va tahlillar". – [www.stat.uz](http://www.stat.uz)